

Літопис події

КОНФЕРЕНЦІЯ У ВРОЦЛАВІ

Центр постколоніально-посттоталітарних студій Вроцлавського університету в співпраці з Інститутом слов'янської філології, Інститутом журналістики та суспільної комунікації провели 1-2 червня ц.р. на філологічному факультеті Вроцлавського університету міжнародну наукову конференцію на тему: "Від "ЗАПІСУ" до запису історії. Культура поза цензурою в Центрально-Східній Європі в 1977 – 1991 рр."

Організатори конференції, до складу якого входили відомі науковці Б. Бакула, А. Матусяк, Е. Тишковска-Каспшак, Р. Врублевські, Д. Жиґадло-Чопнік, керувався наміром зосередити увагу учасників на такій проблематиці: стан дослідження літературної й публіцистичної діяльності поза цензурою в країнах Центрально-Східної Європи в 1976–1991 роках у межах вивчення історії незалежної культури й літератури як інтегральної частини історії національної культури; долі письменників, інтелектуалів, пов'язаних із незалежною культурою, рецепція їхньої творчості в країнах Центрально-Східної Європи після 1989 р.; дискусії про значення літератури, яка побачила світ поза цензурою в 1977–2016 роках; оцінка дисидентського минулого з погляду нової й найновішої літератури; зміни в дисидентській іконографії впродовж років, правові, культурологічні й моральні аспекти люстрації в країнах Центрально-Східної Європи; різниця у функціонуванні та цінності дисидентської літератури в країнах Центрально-Східної Європи в 1977–1991 роках; літературні й культурологічні часописи в країнах Центрально-Східної Європи; видавничий рух і його значення; еміграція як альтернативний простір незалежної культури; явище вітчизняного дисидентства в країнах Центрально-Східної Європи в ракурсі шкільної та громадянської освіти; незалежні медіа в боротьбі з державною монополією: радіо "Солідарність", телебачення "Солідарність", підпільні музичні та художні видавництва; альтернативні форми незалежних рухів у країнах Центрально-Східної Європи; культурологічна й політична різноманітність; геополітика й геопоетика явищ дисидентської культури в країнах Центрально-Східної Європи; постколоніальна перспектива культури поза цензурою в 1977–1991 роках з історичного погляду.

Спонукою до вибору такої теми став той факт, що в січні 1977 р. вийшов перший номер незалежного від комуністичної цензури польського літературно-культурологічного часопису "Запис", який творили видатні польські письменники (Є. Анджеєвські, С. Бараньчак, Я. Бохеньські, К. Брандис, Т. Бурек, М. Новаковські, Б. Торуньчик, В. Ворошильські та інші інтелектуали, пов'язані також із Комітетом захисту робітників, утвореним улітку 1976 р. для порятунку людей, яких переслідувала комуністична влада), котрі не могли публікувати свої тексти через заборону комуністичної авторитарної влади. Вихід "Запису" викликав у Польщі лавину подібних ініціатив, які підважили систему, оживили дух культури, дали відвагу молодій інтелігенції. "Запис" розпочав нову епоху в історії вільної польської думки та вільної польської літератури. Ці події збіглися з появою в 1977 р. в Празі Карти-77, першої з часу вторгнення до Чехословаччини ініціативи вільних людей – чехів і словаків. В Угорщині з 1976 р. подібні ініціативи та групи людей, які виступали відкрито, уже функціонували офіційно, хоча й були переслідувані; вони вписувалися в розвиток гельсинської програми захисту прав людини, який також підписали комуністичні держави. У республіках Радянського Союзу – у Росії, Україні, Литві, Латвії, Естонії – гельсинський рух розвивався повільно, його брутально придушувала влада, запроторюючи діячів у тюрми й табори. Багато творців та інтелектуалів заплатило життям за відвагу говорити правду, сотні з них були переслідувані. Незважаючи на репресії, у комуністичних країнах формувалося середовище творців, інтелігенції, робітників, яке маніфестувало спротив авторитаризмові й прагнення свободи та самовизначення; це середовище дедалі голосніше промовляло й ставало щораз помітнішим у демократичному світі. Величезний внесок на підтримку руху опору проти політичних репресій відіграли національні еміграції, частина яких діяла спільно; всі вони політично, організаційно та матеріально підтримували авторитарні рухи, які ототожнювалися з рухами за незалежність.

Протест польської "Солідарності" в 1980 р. дав поштовх до змін, наслідком яких був крах тоталітарної комуністичної системи. Однак лише майже через 10 років запеклого та непевного щодо результатів суспільного опору авторитаризму у Центрально-Східній Європі капітулював офіційно. У 1991 р. розпався Радянський Союз. Однак відомо, що наслідки комунізму й надалі відчутні в Центрально-Східній Європі й у світі. Література, есеїстика й мистецтво як сфери, котрі найшвидше

змогли звільнитися з-під шкідливого впливу радянського колоніалізму, пройшовши в ХІХ–ХХ століттях через досвід розвитку національної ідентичності, дотепер провадять дискусії про це. Минуло сорок років відтоді, коли польські письменники відкрито підписалися під творами, опублікованими в “Записі”, минуло стільки ж років, відколи чеські письменники й інтелектуали опублікували під власними іменами програму відбудови світу цінностей, знищеного “братнім” вторгненням. У 1985 р загинув у таборі через незгоду з радянською брехнею український поет В. Стус, опинився в ув’язненні чеський дисидент і письменник В. Гавел, багатьох російських письменників вигнано із країни, подібна ситуація була з письменниками в Румунії, Угорщині, Східній Німеччині. Після оголошення воєнного стану в Польщі сотні письменників та інтелектуалів були інтерновані. Однак доля і творчість незалежних письменників в авторитарній Румунії, Болгарії, Албанії, колишній Югославії та в багатьох країнах, що входили до складу Радянського Союзу, дотепер не знайшли ґрунтовного дослідження в Польщі та в світі: образ дисидентського минулого став предметом багатьох суперечок.

Тож метою конференції стало наблизити й у міру змоги виявити ту історичну матерію не тільки через різні погляди. Адже сучасність підказує необхідність поновлення питань, які ставили перед собою зачинателі дисидентського руху в Центрально-Східній Європі. Організатори не мали наміру окреслити чіткі програмні чи методологічні межі майбутніх дебатів, а тому запросили до участі в конференції не тільки дослідників, а також людей, пов’язаних із дисидентським минулим в Центрально-Східній Європі, а в її рамках – до вільної, без жодних обмежень дискусії про те, що було, і що, на їхню думку, відбувається тепер зі спадщиною антикомуністичного опору.

Відкрили конференцію в залі Вроцлавського університету і привітали учасників його ректор А. Язерські, декан філологічного факультету М. Ценські, керівник організаційного комітету А. Матусяк та ін. Цікавими були пленарні доповіді Я. Олашека (Варшава) “Історія самвидаву – спроба синтезу”, І. Ковальської-Пажд (Щецін) “Радянська культура неофіційна (1946–1985). Прологомена”, Н. Кертеж (Мішкольц, Угорщина) “Видавничі стратегії угорських письменників в роках вісімдесятих”, Л. Тарнашинської (Київ) “Формат активності: моделі присутності шістдесятників у постколоніальному соціокультурному просторі України” та ін.

На сесії “Журнали, видавничі ініціативи” до слова були запрошені А. Прибанова (Прага) з доповіддю “Чеські самвидавні часописи на літературні й культурні теми в роках 70–80 ХХ ст.”, Л. Мартінек (Вроцлав) – “Самвидавні видання в Північній Моравії”, М. Домбровські (Варшава) – “Зошити літературні”: номер перший (і кілька наступних). Проект лектури”, С. Ковальов (Люблін) – “Нова європеїзація – записки-самвидав “Література” Товариства молодих літераторів “Тутешні”, Й. Среньовські (Лодзь) – “Публічність читання II обігу – проблема масштабу”.

Післяобідня частина конференції (сесія “Рецепція і межі самвидаву”) відбувалася того дня в Замку на воді у Войновіцах: науковців приймали в Колегіумі Східної Європи ім. Яна Новака-Єзьоранські. З-поміж доповідей вирізнялися такі, як “Незалежні артисти у фільмах Андрія Загданського” Е. Тушковської-Каспжак (Вроцлав), “Декомпонування інсцинованого проекту в українському національному театрі Олександра Духновича у пресі як вияв незалежної культури” М. Пукана (Жешув), “Хисткі межі самвидаву (казус – видавництво Вахазар)” А. Базилевського (Москва), “Класика в другому обігу: випадок Стефана Жеромського” Е. Кандзьора (Познань), “Позиція цензора. Про певний аспект творчості братів Стругацьких” А. Полака (Сосновіце).

Увечері відбулася відкрита панельна дискусія на тему “Роль в історії – сучасне значення. Політична та етична спадщина демократичної опозиції в 1960–1980 роках у сучасній Центрально-Східній Європі”, під час якої дослідники та учасники згаданих подій розгорнули ретроспективу тих явищ, обговорили стан дослідження цієї проблематики тощо. Участь у цьому круглому столі взяли П. Шустрова, П. Поспішл, А. Ягодзінські, Я. Вашкієвич, А. Малкієвич, К. Татаровські, Я. А. Домбровські, Ю. Голак, а також інші учасники конференції та гості.

2 червня робота конференції тривала в приміщенні Центру постколоніально-посттоталітарних студій Інституту слов’янської філології Вроцлавського університету. Працювали сесії “Постаті та ситуації”, “Література: шкідливі портрети”. Свої доповіді виголосили М. Сідор (Люблін) – “Незалежність і правда. Категорії письменницької свободи згідно Олександра Солженіцина”, С. Даугірдайте (Вільнюс) – “Участь у заохоченні: редакційна діяльність/намагання в радянському Вільнюсі”, І. Ведріскайте-Фрукаш (Вільнюс) – “Магія віри – проза, драматургія і повсякденна позиція Альгірдаса Ландсбергіса”, Л. Палхалві (Будапешт) – “Антиполітична есеїстика Джозефа Конрада”, Д. Велек (Краків) – “Інтелектуальні переслідування” – автобіографічні повідомлення чеських дисидентів” та ін. Велике зацікавлення викликали також доповіді Я. Поліщука “Палімпсест Василя Стуса: на зламі епох і текстових стратегій” та О. Пухонської “Голос “після”, або Всесвіт “за колючим дротом” в осмисленні Мирослава Мариновича”, котрі також представляли Україну.

Мовами конференції були польська, а також англійська, українська, чеська, російська, словацька. За результатами конференції буде видано тематичний збірник.

Людмила Тарнашинська
м. Київ

Отримано 4 липня 2017 р.